

Milivoj Mirza Abdurahman Malić: Dvije tihe obljetnice¹

Zorica Manojlović

Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, Hrvatska

Sažetak

Rad se temelji na istraživanju arhivskih, bibliografskih i usmenih izvora o hrvatskom orijentalisti Milivoju Mirzi A. Maliću (1897.-1935.) provedenom tokom 2013. i 2014. godine. Životni i profesionalni izbor odveo ga je daleko od Sušaka, grada njegove rane mladosti, u koji se vratio nakon dugog izbjivanja, teško bolestan da bi u njemu ubrzo još uvijek mlad preminuo. Rođen je u Imotskom, ranu mladost provodi na Sušaku, živi, studira i djeluje u Zagrebu, Španjolskoj i Francuskoj. Njegov rad i znanstveni interes stjecajem okolnosti da orijentalna filologija u Hrvatskoj nije bila odviše razvijena, valoriziran je više u drugim sredinama, prije svega u Bosni i Hercegovini, nego u Hrvatskoj, a tako i njegovana uspomena na njegovu osobu. Iako se u trenutku njegove smrti 1935. godine u brojnim tadašnjim novinama pisalo o njemu kao o vrsnom orijentalisti i njegovoj doktorskoj dizertaciji *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète*

¹ Rezultati istraživanja predstavljeni su prvi put na predavanju održanom 21. 2. 2014. godine u Islamskom centru u Rijeci u saradnji Hrvatsko-turskog društva Rijeka, Državnog arhiva u Rijeci i Medžlisa Islamske zajednice Rijeka. Ovom prilikom autorica se želi posebno zahvaliti sarajevskim kolegama u svim baštinskim ustanovama kojima se obratila a koji su presudno nadoknadili nedostatak izvora u Rijeci i Hrvatskoj, a naročito gospođi Muberi Bavčić iz Orijentalnog instituta, koja je svojim opsežnim i brzim informacijama pružila posebno poticajnu pomoć.

herzégovinien de langue persane (Librairie L. Rodstein, Paris, 1935) koja je najavljivala značajan znanstveni potencijal, tužna je činjenica da je izvan kruga svoje obitelji koja je cijelo vrijeme živjela u Rijeci, Malić u Rijeci i Hrvatskoj gotovo nepoznat. Osim intimnog kruga, kao svog istaknutog člana pamti ga i Islamska vjerska zajednica kojoj je prešao 1922. godine u Zagrebu i uzeo ime Mirza Abdurahman. Članak donosi podatke o Maliću dostupne u raznim javnim arhivima u Hrvatskoj i BiH, knjižnicama Hrvatske, BiH, Srbije i Francuske, u pismohranama kao i u privatnom obiteljskom arhivu Malić – Rossi. Kritički su obrađeni svi dostupni bibliografski izvori. Posebno su dragocjena usmena svjedočenja članova obitelji i prijatelja. Malićev osobni fond u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu je zbog tehničkih razloga bio privremeno nedostupan te se podaci o njemu izneseni u tekstu temelje samo na bibliografskim izvorima. Do ovog trenutka autorica ga još nije istražila osobno.

ključne riječi: 20. stoljeće, životopis, Rijeka (Hrvatska), Evropa, Islam, orijentalistika, iranistika, povijest osmanske književnosti, kulturna povijest u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, povijest Islamske zajednice u Hrvatskoj.

Orijentalni filolog, prvi hrvatski iranist, poliglot, prevodilac i publicist dr. Milivoj Mirza Abdurahman Malić ili Mirza Abdurahman M. Malić (Imotski, 10. 7. 1897. – Sušak, 12. 10. 1935.) u orijentalnoj filologiji i povijesti književnosti trajno je zabilježen zbog svoje doktorske dizertacije odbranjene na Sorbonni u Parizu 1935. godine o hercegovačkom pjesniku šejhu Fevziju Mostarcu i njegovu djelu *Bulbulistan* napisanom na perzijskom jeziku. U toj monografskoj studiji koja je iste godine objavljena u Parizu, uz uvodnu raspravu, Malić je *Bulbulistan* preveo na francuski jezik. Da je Malić na vrijeme dobio primjereno mjesto u galeriji istaknutih osoba koji su svojim doprinosom u kulturi zaslužili spomen društva, vjerovatno ne bi trebalo podsjećati da se u 2015. godini navršava osamdeset godina od objavljivanja njegove knjige kao i od njegove prerane smrti.

Malićevu rukopisnu ostavštinu njegova sestra Nevenka Malić-Ramous 1966. godine pohranila je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, gdje se i danas čuva. Osim novinskih tekstova o Maliću nakon njegove smrti, do ponovo pokrenutog interesa za njega 2014. godine,²

² Osim predavanja u Rijeci, u Zagrebu je dan ranije u organizaciji Medžlisa Islamske

biografski je u Hrvatskoj o njemu objavljena tek jedna enciklopedijska bilješka³ i nekoliko redaka u izdanjima o povijesti muslimanske zajednice u Hrvatskoj.⁴ Nažalost, kroz vrijeme su se do danas nekritički prenosili i pojedini netačni ili iskrivljeni podaci, površne ocjene, pretjerivanja. Posredno je u tekstovima o njemu preneseno nekoliko njegovih dragocjenih autobiografskih iskaza, a nakon kritičkog istraživanja arhivskih i bibliografskih izvora, može se zaključiti da, uz nezamjenjive arhivske izvore, najveću vjerodostojnost nose svjedočenja članova njegove porodice te bliskih poznanika i prijatelja, uglednih bošnjačkih intelektualaca Muhameda Tajiba Okića⁵ i Abdurrahmana Nametka,⁶ nastala na temelju druženja iz pariskih dana, a zabilježena neposredno nakon Malićeve smrti.

Malićeva životna priča neobična je, izvanserijska. Svojim životom svjedočio je slobodu izbora i duha, snažnu individualnost, a držanje njegove porodice izrazit je primjer porodične potpore i tolerancije.

zajednice u Zagrebu održano i predavanje Ismeta Bušatlića na temu „Milivoj Malić – Mirza Abdurahman prvi hrvatski iranista“. Također, u organizaciji Hrvatsko-turskog društva Rijeka Namir Karahalilović 16. 10. 2014. godine u Rijeci je izlagao na temu „Bulbulistan Fevzija Mostarca u recepciji Milivoja Mirze Malića“. U časopisu *Izvišće Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci za školsku godinu 2013./2014.* autorica je objavila rad „Dr. Milivoj Mirza Abdurahman Malić – prvi hrvatski iranist, pariški student, sušački đak“.

³ *Hrvatska književna enciklopedija*, Gl-Ma, Zagreb 2010, str. 591 (autor M. Ždralović)

⁴ Š. Omerbašić, *Islam i Muslimani u Hrvatskoj*, Zagreb 1999, str. 408, 409; Z. Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945: Doba utemeljenja*, Zagreb 2007, str. 359.

⁵ M. T. Okić (1902–1977.), islamolog, orijentalist, nakon Drugog svjetskog rata ugledni je univerzitetski profesor u Turskoj. Studirao je književnost i orijentalne jezike u Parizu 1926–1930. godine. Njegov tekst „Dr. Mirza A. Malić (Uz godišnjicu njegove smrti)“ objavljen je u časopisu *Gajret*, XVII/II, Sarajevo, 1936, str. 172–175.

⁶ Abdurrahman (dalje Abd.) Nametak (1908–1982.), dramski pisac i historičar književnosti, saradnik časopisa *Novi Behar*, pohađa predavanja na Sorbonni 1931. i 1932. godine. Malić je saradivao i s njegovim bratom Alijom (1906–1987.), profesorom književnosti, francuskog i ruskog jezika, književnikom. U Malićevo vrijeme Abd. Nametak uređivao je *Novi Behar* i druga izdanja. Autor je nekrologa objavljenog pod naslovom „Merhum Dr. Mirza Abdurrahman M. Malić“ u *Novom Beharu*, God. IX (1935/36), br. 7-8, Sarajevo 1935, str. 113–115.

Zavičaj – Imotski

Milivoj Malić rođen je 10. 7. 1897. godine u Imotskom⁷ u građanskoj porodici. Bio je najstarije dijete u porodici. Njegova majka Ildegarda, rođena Šoić Mirilović, bila je iz ugledne imotske plemićke porodice, dok je otac Klonimir Malić, doselio u Imotski iz Makarske i radio kao općinski sekretar. Porodica Šoić Mirilović, porijeklom iz Mostara, svoj mletački plemićki naslov, ugled i posjede temeljila je na ulozi u oslobađanju Imotskog od osmanske vlasti 1717. godine.⁸ Prijatelji porodice bili su ugledni trgovci, činovnici, advokati. Jedan od njih bio je i dr. Josip Smodlaka, kasnije istaknuti političar, diplomat, advokat. On je u ulozi svjedoka bio prisutan krštenju Milivoja Malića, dok je njegova supruga Antonietta bila Malićeva krsna kuma.

Milivoj je krenuo u pučku školu u Imotskom 1903. godine, gdje su rođene i njegove sestre Nevenka, Zlata i Marica. Najmlađi brat Mate rođen je u Omišu 1906. godine gdje se porodica preselila najvjerojatnije 1905. godine.

Iz Imotskog je porodica ponijela snažan osjećaj zavičaja, porodični i nacionalni ponos, integritet i jezik. Milivoj se i kasnije u životu uvijek ponosno predstavljao Dalmatincem.

Djetinjstvo, školovanje i mladost na Sušaku

Malići doseljavaju na Sušak⁹ u ljeto 1906. godine nakon očeva penzionisanja, po porodičnim izvorima, radi školovanja djece. Kako je porodica bila snažnih nacionalnih osjećaja, vjerovatno je i mogućnost školovanja djece na maternjem jeziku u sredini koja je nacionalno živo disala, bila povezana s odlukom o preseljenju na Sušak. Na Sušaku je Milivoj krenuo u četvrti razred Muške pučke škole, a od 1907. do 1911.

⁷ Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-179, *Zbirka matičnih knjiga*, Matična knjiga krštenih Župe Imotski, br. 35/1897

⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1156, *Zbirka Malić-Ramous*, V. Duišin, „Plemstvo i povijest. Knezovi conti Šoić Mirilović od bosanskih knezova Mirilovića“ (pretisak iz *Glasnika heraldike*, god. II, br. 5-8, Zagreb, 1938, s dopisanim bilješkama Nevenke Malić-Ramous).

⁹ Istočni dio današnje Rijeke, koji je imao različit upravni i državno-pravni status od zapadnog dijela grada (Rijeka/Fiume) sve do 1947. godine, kada dolazi do njihova spajanja u jedinstvenu upravnu cjelinu imenom Rijeka.

Mladi Malić na Sušaku, 1916.
(Privatni arhiv Malić – Rossi)

godine polazi niže razrede Kraljevske velike gimnazije. Zatim se školuje u Trgovačkoj akademiji na kojoj je 1915. godine maturirao.

Malići su poticali svoju djecu na obrazovanje. Djed po majci Mate Šoić Mirilović bio je poliglot i obrazovan čovjek, a kako će se kasnije pokazati, djeca Malić imali su snažno izražen dar za učenje jezika.

Milivoj je volio književnost, mnogo je čitao, kao vrlo mlad počinje se zanimati za strane jezike i kulture, posebno istočne religije. Jednom prilikom kasnije,¹⁰ u pismu Stjepanu Radiću 1925. godine, kao svoje duhovne, književne i intelektualne preferencije, navodi Thakura, Baudelairea, Marianija, Strindberga, Nietschea, Hamsuna, Ewersa i – Polića Kamova.¹¹ Sazrijevajući u atmosferi Prvog svjetskog rata, senzibilan, slobodouman i znatiželjan mladić poput mnogih dijeli razmišljanja o moralnoj i duhovnoj krizi čovječanstva, snažno osjećajući duh vremena obilježen ratom i sukobima. Iako odgojen u kršćanstvu, nije se mogao zadovoljiti njime, te duhovno istražuje. Po vlastitim riječima, gradio je u svojoj duši religiju za sebe, koja bi bila u stanju u potpunosti ujediti i spasiti čovječanstvo. Zanimljivo je da se Milivoj upravo na Sušaku sasvim slučajno, u jednoj šetnji, pred izlogom knjižare 1915. godine, prvi

¹⁰ I. Kemura, „Malićeva kolekcija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga 1, Sarajevo, 1972, str. 103.

¹¹ Janko Polić Kamov (Sušak, 1886. – Barcelona, 1910.), avangardni pisac sa Sušaka, buntovnik u književnosti i životu, putnik. Malić ga navodi kao samorazumljiv, ali posebno važan kraj niza sastavljenog gotovo redom od modernista i prethodnika avangarde.

put susreo s literaturom o islamu, koja je presudno pobudila njegov interes koji se nastavio razvijati u godinama koje su uslijedile. U Parizu početkom 30-ih godina o tome je pripovijedao prijatelju Abdurrahmanu Nametku:¹² „Razgledajući knjige u izlogu knjižare opazio sam neku malu knjižicu sa žutim koricama i zelenim polumjesecom i zvijezdom. Bila je to knjiga merhum Muhameda Seida Serdarevića *Istinitost Božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva*, što ju je izdala Muslimanska biblioteka u Mostaru. Više iz radoznalosti nego iz kojih drugih razloga kupio sam knjigu i počeo je čitati. Sadržaj knjige toliko me je oduševio, naročito drugi dio o Muhamedovom a. s. poslanstvu, da sam odmah nabavio sve štampane knjige Muslimanske biblioteke i temeljito ih prostudirao, a naročito *Osnovna načela Islama i Muslimansku ženu*. Kasnije sam pročitao i knjigu Abdullaha Quilijama *Islam*, nabavio arapsku gramatiku i jedno izdanje *Kur'ana* s talijanskim prevodom i komentarom.“

Kraj Prvog svjetskog rata Malić je dočekaao kao bankarski činovnik. Mladi domoljub dijeli optimizam južnoslavenskog ujedinjenja, te se odmah po propasti Austro-Ugarske monarhije u jesen 1918. godine spremno uključuje u burna riječka zbivanja.¹³ Kao dobrovoljac Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba 15 dana čuvao je narodnu zastavu na gradskom tornju, a nakon ulaska talijanske vojske u grad, kao legionar odlazi u Međimurje, gdje na Muri neko vrijeme brani nestabilnu državnu granicu.¹⁴

Zagrebačke godine – vjerski prijelaz

Nakon poratnih vojnih i političkih epizoda pobuđeni Malić zadržava se u Zagrebu, gdje nastavlja raditi kao činovnik u preduzećima i

¹² Abd. Nametak, „Merhum Dr. Mirza Abdurrahman M. Malić“, *Novi Behar*, god. IX (1935/36), br. 7-8, Sarajevo 1935, str. 114.

¹³ Politički nemiri u Rijeci u listopadu i studenom 1918. godine bilo je vrijeme kada se uz prisutnost pobjedničkih vojski sukobljavaju različite političke opcije u borbi za prevlast nad poslijeratnom budućnošću grada. Nakon dolaska talijanske ratne mornarice, riječki Talijani 4. studenog skidaju hrvatsku zastavu s gradskog tornja, a centralnoj vlasti u Zagrebu (Narodno vijeće SHS) odriče se pravo na Rijeku. Ostali saveznici napuštaju grad, da bi talijanska vojska konačno 17. 11. 1918. godine zaposjednula Rijeku. Malobrojna vojska Narodnog vijeća odnosno Narodna straža bila je razoružana.

¹⁴ M. T. Okić, „Dr. Mirza A. Malić (Uz godišnjicu njegove smrti)“, *Gajret*, XVII/II, Sarajevo, 1936, str. 172.

bankama te započinje daljnje školovanje u smjeru koji se činio za njega predodređen. U jesen 1920. godine upisao je studij na tek osnovanoj Kr. Visokoj školi za trgovinu i promet u Zagrebu.¹⁵ Slobodno vrijeme posvećuje proučavanju filozofije, teologije i filologije, privatno se bavi orijentalistikom. Neuspješno pokušava objaviti *Budistički katekizam*, prema njemačkom izdanju, Subhadra Bhikšua.¹⁶ Po vlastitim riječima, „oduševljava se za Orijent i za sve što se Orijenta tiče“ te početkom ožujka 1922. godine prelazi na islam. „Uvidio sam da je Islam ona religija, koju sam ja u svojoj mašti stvarno i zamišljao kao najsavršeniju, pa sam se nakon dovoljnog razmišljanja i proučavanja odlučio da primim Islam.“¹⁷ Malić se upravo u Zagrebu susreo s organiziranim vjerskim životom muslimana.¹⁸ Islam je u Hrvatskoj priznat Zakonom o priznanju islamske vjere koji je donio Hrvatski sabor 1916. godine.¹⁹ Za vrijeme Prvog svjetskog rata djeluje vojni imamat, a krajem 1919. godine počeo je djelovati i građanski imam. U to vrijeme odnosi među konfesijama pa tako i vjerski prijelazi bili su uređeni Zakonom o vjeroispovjednim odnosima iz 1906. godine,²⁰ po kojem je vjerska pripadnost bila nužna osnova građanskog pravnog statusa pojedinca. Promjena vjere ili ulazak u neku konfesionalnu zajednicu nije bila samo osobna stvar pojedinca već i normiran građanski postupak pa su u postupak vjerskog prijelaza bile uključene i vjerske i upravne vlasti. Kad su pred gradskim vlastima Malićevi svjedoci potvrdili da je Malić pred svojim dušobrižnikom izrazio namjeru vjerskog prijelaza te je zapisnik o tome poslan u Župu sv. Ivana kojoj je pripadao dotada, kao i u Imamski ured za Hrvatsku i Slavoniju, zadovoljen je pravni uvjet da Imamski ured može primiti

¹⁵ Pismohrana Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Matični list studenta Milivoja Malića, Upis trećeg semestra, 5. 10. 1921.

¹⁶ Pismo Stjepanu Radiću 1925. godine, u: I. Kemura, nav. dj., str. 103.

¹⁷ Abd. Nametak, nav. dj., str. 114.

¹⁸ O tome više u Z. Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945: Doba utemeljenja*, Zagreb, 2007.

¹⁹ *Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, Godina 1916, Komad X., Zakon od 27. travnja 1916. o priznanju islamske vjeroispovijesti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, str. 149–151.

²⁰ www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Zakon_o_vjeroispovjednim_odnosima_1906..pdf

Malića u islam, što se i dogodilo 3. 3. 1922. godine.²¹ Malić je u matičnim knjigama Islamske vjerske zajednice u Zagrebu upisan kao prvi vjerski prijelaznik.²² Kako je prijelaz na islam izgledao i bio doživljen s duhovne strane opisao je zagrebački imam Ismet Muftić, pred kojim je Malić pri-mio islam.²³ Isticao ga je kao čovjeka kojeg je intelektualna i znanstvena znatiželja otvorila drugoj vjeri, ali koju je on do svoje smrti duboko i iskreno osjećao i promicao. Štoviše, želja da proučava izvore o islamu na izvornim orijentalnim jezicima i da doprinese boljem upoznavanju evropske kulture s baštinom islama ponukala je Malića na daljni iskorak. Odmah po vjerskom prijelazu, u ožujku 1922. godine, napušta studij i odlazi iz zemlje. Čini se da su, uz još neke događaje iz ličnog života, za Malića to bili dani ultimativnih životnih odluka.

Španija

Nisu dovoljno poznate okolnosti Malićeva odlaska u Španiju niti što je presudno utjecalo na taj, čini se, nagli odlazak. Odlazi u Barcelonu, navodno s jednim školskim prijateljem.²⁴ Prema njegovim riječima, želio se upoznati s tom nekad „najkulturnijom zemljom Evrope (...) koja je i onako po svojoj klimi, historiji i rasi početak Orijenta“ i usavršiti se u kastiljanskom jeziku.²⁵ U početku je radio razne fizičke poslove, zatim se zaposlio kao sekretar u jugoslavenskom konzulatu, a istovremeno po noći radio u redakciji lista *La Vanguardia*.²⁶ Posebno su ga zanimali tragovi arapske civilizacije u španskom jeziku i kulturi. Kako bilježi njegov prijatelj Nametak, Malić u Španiji obilazi 32 grada, prevrće prašnjave knjige po gradskim i samostanskim knjižnicama pažljivo

²¹ Državni arhiv u Zagrebu, HR-DAZG-10, *Gradsko poglavarstvo Zagreb*, br. 9281/1922. Kao Malićevi svjedoci u postupku vjerskog prijelaza zabilježeni su privatna činovnica Oceana Weiss i student prava Mehmed Husić.

²² Matični ured Medveščak – Zagreb, Matica rođenih (sidžilli viladet) muslimana, upis br. 2/1922.

²³ I. Muftić, „Merhum prof. dr. Milivoj-Mirza Abdurahman Malić. Peta godišnjica smrti uglednog hrvatskog orijentaliste“, *Muslimanska svijest*, Sarajevo, 2. II. 1940.

²⁴ M. T. Okić, nav. dj., str. 172.

²⁵ U biografskoj bilješci priloženoj uz Malićev članak „Slavni Jugosloveni u stranom svijetu“, Kemura citira Malića, vjerovatno prema zapisima iz Malićeve ostavštine, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, god. XXX, br. 7-8, Sarajevo, 1967, str. 329.

²⁶ M. T. Okić, nav. dj., str. 172.

proučavajući svaku stranicu koja se odnosila na povijest Arapa u Španiji ili općenito muslimana, revnosno sve bilježi i prepisuje cijele stranice da ih kasnije u znanstvenom radu može koristiti.²⁷ „Nastojao je, da kritičkim proučavanjem istorije muslimana pokaže kulturnom svijetu, da islam nije vjera barbarstva i osvajalačka u političkome smislu, nego da je vjera zdravoga razuma, vjera napretka i civilizacije čovječanstva“. Svoje dojmove iz Španije Malić opisuje u putopisnim esejima koje objavljuje u domovini. U zagrebačkoj *Riječi* 1923. godine izlazi njegov tekst pod nazivom *Španija i Maroko*²⁸ a u *Jutarnjem listu* 1924. godine esej s naslovom *Španija i Španjolci*.²⁹ I kasnije, već za vrijeme studija u Parizu 1929. godine u sarajevskom listu *Novi Behar* objavljuje kraće zapažanje o posjeti jednom španskom gradu pod nazivom *Medina del Campo*.³⁰ Vrlo kritički piše o Španiji kao reakcionarnoj zemlji koja ne poznaje i ne poštuje svoju prošlost. U zapažanjima oštroumnog promatrača tamošnje svakodnevnice progovara i ekonomist u njemu, posebno kada piše o cijenama, tržištu, mjenicama, urbanim navikama. Iako mu je navodno nuđeno dobro mjesto u Ambasadi,³¹ Malić je želio nastaviti putem znanosti te 1924. godine odlazi u Pariz u nakani da studira orijentalne jezike.

Francuska – orijentalistika

Pariz je uz Beč, London i neke njemačke univerzitete bio jedno od središta evropske orijentalistike. Malić upisuje Univerzitetsku školu za žive istočne jezike (L`Ecole Nationale des Langues Orientales vivantes), u to vrijeme dva stoljeća star fakultet. Uz perzijski jezik i književnost koji je diplomirao, dvije godine studira i arapski i turski jezik te polaže za to vrijeme predviđene ispite.³² Istovremeno je na Filozofskom fakultetu studirao španski i njemački jezik. U početku se školuje uz pomoć stipendije francuskog Ministarstva prosvjete. U pismu Stjepanu Radiću,

²⁷ Abd. Nametak, nav. dj., str. 114.

²⁸ *Riječ*, Zagreb, br. 39, 16. 2. 1923, str. 2.

²⁹ *Jutarnji list*, Zagreb, 6. 7. 1924, str. 7.

³⁰ *Novi Behar*, god. II, br. 17-18, Sarajevo, 15. I. 1929, str. 281–282.

³¹ M. T. Okić, nav. dj., str. 172.

³² Isto.

ministru prosvjete Kraljevine SHS, iz 1925. godine, opisuje svoj život, akademska stremljenja ali i probleme sa službenim predstavnicima jugoslavenskih vlasti u Francuskoj.³³ U pokušaju da dobije stipendiju navodi: „Poznajem neke više, a neke manje francuski, španjolski, italijanski, ruski, engleski, arapski (sad učim mavarski dijalekt), te stadoh da učim persijski. Nadam se, budemo li u vezi, da ću vam moći, ins` Allah, za par godina da pošaljem tamo iz zemlje Huseinove ili Fuadove, ili pak iz carstva Lava i Sunca koji prevod s jezika Imrulkeisova ili Hafizova.“ Malić je studirao u hroničnoj nestašici novca, u teškim materijalnim uvjetima, uz periodične stipendije, zaduživanja. Finansijski mu je pomagala porodica, ali je morao raditi i svakakve poslove. Od 1926. do 1930. godine objavljuje u sarajevskim preporodnim časopisima *Đulistan*, *Gajret* i *Novi Behar*. Radi se o manjim tekstovima, uglavnom prijevodima s engleskog, španskog, talijanskog i perzijskog jezika. Uz perzijskog klasika Abdurahmana Džamija (*Iz persiskih priča*³⁴) objavljuje prijevode evropskih autora inspiriranih islamskom kulturom koju žele približiti Zapadu (Elisa Pérez, *Arapska noć u Tandži*;³⁵ Laura Veccia Vaglieri, *Iz "Apologije islamizma"*;³⁶ Major A. G. Leonard, *Dug Evrope Islamu*³⁷). Tu je još i prijevod članka „Od Tadža do Alhambre“ Muhameda Jakuba Hana, urednika časopisa *The Light*, izdanja Ahmedijskog pokreta sa sjedištem u Lahoreu u Indiji, o islamskim spomenicima arhitekture.³⁸ To je, koliko je poznato, bila i prva saradnja sa sarajevskim časopisima kojom prilikom je Malić od uredništva *Đulistana* u bilješci predstavljen tamošnjoj javnosti kao „naš uvaženi prijatelj... rodom iz Dalmacije. Pred kratko vrijeme prešao je na islam. Sada studira orijentalistiku u Parizu.“ Malić je saradivao i s uredništvom časopisa *Moslemische Revue* vezanog uz Ahmedijski pokret i njegovu misiju u Berlinu, čiji je navodno bio

³³ I. Kemura, nav. dj., str. 103.

³⁴ *Gajret*, Sarajevo, XI, 24 (16. 12. 1927.), str. 377.

³⁵ Prijevod sa španskog, *Gajret*, Sarajevo, XI, 20 (16. 10. 1927.), str. 309.

³⁶ Prijevod s talijanskog, *Novi Behar*, Sarajevo, III, II (1. 10. 1929.), str. 169–170.

³⁷ Prijevod s engleskog, *Novi Behar*, Sarajevo, III, 24 (15. 4. 1930.), str. 377–378.

³⁸ Prijevod s engleskog, *Đulistan*, Sarajevo, 1926, br. 3, str. 36–38. Ovaj tekst kod Kemure se navodi kao neobjavljen.

stalni saradnik.³⁹ U brojevima časopisa iz razdoblja 1924–1935.⁴⁰ nije pronađen nijedan potpisani Malićev prilog u toj reviji, što naravno ne isključuje neki drugi oblik saradnje poput manjih informativnih prikaza, prijevoda i slično.⁴¹

Ljetni semestar 1928–1929. godine Malić boravi u Tunisu, gdje pohađa predavanja na Visokoj školi za arapski jezik i na starom islamskom učilištu na Ez-Zitouna medresi.⁴² Nakon diplome, na Filozofskom fakultetu na Sorbonni upisuje doktorski studij s temom *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane* (Bulbulistan šejha Fevzija Mostarca, hercegovačkog pjesnika na perzijskom jeziku). U svojoj disertaciji monografski obrađuje život i djelo istaknutog mostarskog sufijskog pjesnika iz XVIII st. koji je na perzijskom jeziku pisao po uzoru na perzijske klasike Rumija i Sadija. Pritom je Malić na francuski jezik preveo to etičko-religiozno djelo u poeziji i prozi, jedinstveno u bosanskohercegovačkoj povijesti književnosti, nastalo na periferiji Osmanskog carstva, daleko od matice perzijske književnosti. To je učinio direktno iz perzijskog rukopisa posuđenog iz zbirke dr. Safvet-bega Bašagića, pohranjenog u Univerzitetској biblioteci u Bratislavi. Rad na disertaciji je potrajao. Malić se, osim s teškim životnim uvjetima i nedostatkom novca potrebnog da završi i objavi disertaciju, borio i s teško narušenim zdravljem.⁴³ Zbog svega nije uspio u namjeri da objavi i prijepis izvornika, iako ga je bio pripremio. Kao stranac nije mogao dobiti posao, a u nedostatku stipendije, osim pomoći porodice mogao je računati još samo na potporu prijatelja i saradnika, uglednih bošnjačkih intelektualaca iz Sarajeva, koji su mu osobnim priložima i osiguranjem potpore ondašnjih muslimanskih društava *Narodna uzdanica* i *Gajret* pokušali olakšati položaj. Neko vrijeme 1932. i 1933. godine, tad i sa zasnovanom porodicom, živio je u Nici. Tamo je u braku s poljskom

³⁹ Abd. Nametak, nav. dj., str. 115; I. Kemura, nav. dj., str. 104.

⁴⁰ <http://berlin.ahmadiyya.org/m-rev/>

⁴¹ Časopis je navodno imao određenu recepciju među muslimanima u Jugoslaviji koji su tekstove u njemu objavlјivane mogli čitati i u hrvatskom prijevodu.

⁴² M. T. Okić, nav. dj., str. 172. To je unatoč brojnim pretjerivanjima zabilježenim u domaćim medijima nakon njegove smrti (Šahinović Ekremov npr. u *Obzoru* i *Jutarnjem listu*), jedini njegov boravak u islamskom svijetu potvrđen i u dokumentima. (Pisma sestri Marici Rossi iz Tunisa, 14. 2. 1929, 30. 3. 1929, sve iz privatnog arhiva Malić-Rossi).

⁴³ Privatni arhiv Malić-Rossi, pisma sestri Marici Rossi iz Pariza i Nice, 1930–1933.

Židovkom Noemie Becker 1933. godine rođeno njegovo drugo dijete, kći Jelena Tušenka. Njegov sin Milivoj, iz kratkog braka s djevojkom iz Ravne Gore (Gorski kotar) Franjicom Svetličić⁴⁴ rođen je u svibnju 1922. godine, u vrijeme kad mu je otac već boravio u Barceloni.

Konačno, Malić je, teško bolestan, tada već sedam mjeseci paraliziran, na nosilima 17. 7. 1935. godine uspio na Sorbonni obraniti svoju doktorsku tezu. Ona je iste godine objavljena u Parizu u izdanju Librairie L. Rodstein, a i danas se nalazi u brojnim evropskim sveučilišnim i nacionalnim knjižnicama.

Povratak

U rujnu 1935. godine, nakon trinaest godina odsutnosti, Malić se vraća u Zagreb. O njemu se već neko vrijeme navodno bilo govorilo kao o kandidatu za mjesto na katedri za orijentalistiku koja se trebala osnovati na Filozofskom fakultetu.⁴⁵ Potrebu za stručnjacima iz područja orijentalne filologije imala je i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti radi obrade zbirke orijentalnih rukopisa koja se prikupljala od druge polovice 20-ih godina. Malić se pokušao liječiti, kraće vrijeme boravio je u Skradu,⁴⁶ ali je njegovo stanje bilo nepovratno loše. Na samom kraju svog života vraća se na Sušak i umire u bolnici s dijagnozom mijelitisa 12. 10. 1935. godine.⁴⁷ Posljednja mu je želja bila da bude sahranjen po muslimanskom obredu, što je njegova majka i poštovala. Sahranjen je na trsatskom groblju 13. 10. 1935. godine u porodičnoj grobnici pored svog oca Klonimira, koji je umro 1927. godine. U to vrijeme na Sušaku nije postojao službeni oblik vjerske organiziranosti muslimana pa se porodica obratila zagrebačkoj zajednici. Na sprovodu je govorio zagrebački muftija Ismet Muftić pred kojim je 1922. godine Malić i

⁴⁴ Vjenčanje je obavljeno u Crkvi sv. Marka u Zagrebu 5. 3. 1922. godine. (Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1448, *Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji*, Matična knjiga vjenčanih Sv. Marko, br. 110/1922).

⁴⁵ (Ekr.) „Umro Dr. Abdurrahman Mirza Malić“, *Obzor*, Zagreb, LXXVI, 248 (26. 10. 1935), str. 2.

⁴⁶ (Ekr.) „Pok. Mirza-Milivoj Malić hrvatski orijentolog“, *Jutarnji list*, Zagreb, 26. 10. 1935, str. 9.

⁴⁷ Matični ured Medveščak – Zagreb, Matica umrlih muslimana (sidžilli vefijat), upis br. 21/1935.

primio islam, a što je opisano u sušačkim *Primorskim novinama* 18. 10. 1935. godine. Nekrologe su objavili zagrebački listovi *Jutarnji list*,⁴⁸ *Obzor*,⁴⁹ *Svijet*,⁵⁰ *Vjesnik*, sarajevski *Novi Behar*,⁵¹ *Narodna uzdanica* (kalendar),⁵² *Glasnik Vrhovnog vjerskog starješinstva Islamske vjerske zajednice*,⁵³ a prvu obljetnicu Malićeve smrti 1936. godine obilježio je i *Gajret*.⁵⁴ U *Gajretu* Malićev dobar poznanik T. Okić o njemu govori kao o osobi čvrstoga karaktera sa svim predispozicijama ozbiljnog znanstvenika, posebno nadarenom čovjeku koji je impresionirao svojim poznavanjem filozofije, misticizma, religijskih učenja, čovjeku s pjesničkom inspiracijom. Po Okiću, bio je plemenit, duboko osjećajan, skroman do granica mističkog odricanja, nije bio karijerist. Dosljedan u svojim uvjerenjima koje je uvijek najjačim argumentima branio, isto toliko osvjedočeni musliman koliko i nacionalist i domoljub. Malićev bliski prijatelj Abdurrahman Nametak pisao je o Maliću kao „...dragom stvorenju, koje smo nenadano upoznali, zavoljeli i shvatili njegovu veliku vrijednost... naučenom na dobro i zlo na ovom svijetu ali koji je primao samo dobro i ljepotu u svoje srce, veliki um i plemenitu dušu“. O Malićevu odnosu prema islamu napisao je: „Prešao je na islam iz najčišćeg uvjerenja... O islamu je znao sate i sate govoriti s tolikim entuzijazmom, s tolikom ljubavlju da bi, čini mi se, bio u stanju privesti u islam i najvećeg njegovog protivnika. Naglašavao je, da islam ne treba izučavati na životu današnjih muslimana, jer su se od njega prilično udaljili, nego na životu prvih muslimana i na onom što je Kur'anom i hadisom rečeno“⁵⁵. Nametak izražava žaljenje što bosanski muslimani kao i drugi muslimani s kojima je dolazio u

⁴⁸ (Ekr.) „Pok. Mirza-Milivoj Malić hrvatski orijentolog“, *Jutarnji list*, 26. 10. 1935, str. 9.

⁴⁹ (Ekr.) „Umro Dr. Abdurrahman Mirza Malić“, *Obzor*, Zagreb, LXXVI, 248 (26. 10. 1935), str. 2.

⁵⁰ „Dr. Milivoj – Mirza Malić“, *Svijet*, Zagreb, 1935, str. 393 (croinfo.net/forum/index.php?topic=189.0)

⁵¹ Abd. Nametak, nav. dj., str. 113–115.

⁵² (Alija Nametak), „Dr. Abdurrahman Mirza Malić“, *Narodna uzdanica*, kalendar IV/1936, Sarajevo 1935.

⁵³ (Alija Nametak), „Jedan veliki gubitak jugoslovenskih muslimana“, *Glasnik Vrhovnog vjerskog starješinstva Islamske vjerske zajednice*, III/br. 10-11, Sarajevo 1935, str. 482.

⁵⁴ M.T. Okić, nav. dj., str. 173–175.

⁵⁵ Abd. Nametak, nav. dj., str. 115.

Dopisnica Aliji Nametku iz Nice, 22.10.1932. (Historijski arhiv u Sarajevu, HAS-ZV-287b)

dodir nisu najbolje razumjeli njegov entuzijazam, pa ga nisu baš niti pomagali. Da razbije svaku moguću sumnju u Malićevu iskrenost kao vjernika, dodaje: „Nije bio hohštapler, koji iz koristoljublja prelazi na islam da isisava plemenitost pojedinih dobrotvora muslimana, nego pravi sabirin, koji je stoički podnosio oskudicu...“

Malićeva disertacija bila je odmah zapažena, 1936. godine izišlo je nekoliko relevantnih stručnih recenzija,⁵⁶ te je iste godine uvrštena u jednu bibliografiju perzijske književnosti u prilogu *Abstracta islamica* francuskog orijentalističkog časopisa *Revue des études islamiques*.⁵⁷

⁵⁶ F. Bajraktarević, „Milivoj Malić, docteur de l'Université de Paris, diplômé de l'Ecole Nationale des Langues Orientales vivantes a Paris: Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane - Librairie L. Rodstein, Paris (Ve), 1935, (189 str. 80)“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVI, sv. 2 (1936), Beograd 1936, str. 375–379; M. Š. Ekremov, „Šejh Fevzija Blagajac. Persijski pjesnik iz Mostara - Dr. Milivoj Mirza-Malić: 'Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane'“, *Obzor*, Zagreb, LXXVI, 8 (II. I 1936), str. 2; M. T. Okić, nav. dj., str. 173–175.

⁵⁷ *Histoire littéraire (persane et turque)*, *Abstracta islamica*: extrait de la *Revue des études islamiques*, 5e serie, Paris 1936, str. A.314.

Recenzenti su posebno isticali uloženi trud, kvalitetu samog Malićeva francuskog prijevoda i naglašavali njegov pjesnički dar. Hvaleći ga, Malića su jedni nazivali Bašagićevim nasljednikom (I. Muftić, M. Šahinović Ekremov), a strožiji kritičari su mu zamjerali pretjerano oslanjanje na Bašagića (F. Bajraktarević). On se doista i oslanjao na Bašagićeve teze o utjecaju posebnosti etničkog karaktera bosanskih i hercegovačkih muslimana na njihovo književno stvaranje unutar osmanske književnosti. Malićevi prijatelji i saradnici u Sarajevu isticali su potrebu što skorijeg prevođenja Malićeve rasprave na hrvatski jezik, pa je već 1936. godine kružio glas da je prijevod u toku. Odmah su povelili pitanje njegove rukopisne ostavštine, oko čega su se razvile izvjesne kontroverze. Ustvari, stječe se dojam da su jedni istu količinu rukopisa ocjenjivali znatnom i zanimljivom (Nametak, Šahinović Ekremov), drugi nevelikom (Okić to čini kad, nabrajajući spominje i dva moguća prijevoda knjiga). Između ostalog, govorilo se o njegovu rukopisu koje je trebalo biti fundamentalno djelo o kulturnoj povijesti i tradiciji islama pod naslovom *Zašto sam prešao na islam*. Iz svjedočenja njegovih poznanika nije jasno da li su postojale tek bilješke, koncept ili je rad bio završen, a čak se spominjalo da je Malić predao rad nekome ko ga je trebao prosljediti u neku bliskoistočnu štampariju. Druga nedoumica veže se uz Malićev prijevod poznatog djela talijanske orijentalistice Laure Veccia Vaglieri⁵⁸ *Apologia dell' Islamismo*. Nametak je tvrdio da je Malić preveo djelo u cjelini a ne tek fragment koji je objavljen u *Novom Beharu* 1929. godine.⁵⁹ U Malićevoj rukopisnoj ostavštini ti rukopisi nisu sačuvani. Kako je opisano u jedinom prikazu Malićeve ostavštine, najveći dio njegovih spisa odnosi se na doktorsku tezu, prijepis i prijevod *Bulbulistana*, na korespondenciju s francuskim profesorima, bošnjačkim intelektualcima i drugim pojedincima i društvima.⁶⁰ Sačuvano je nešto izvornih rukopisa i prijevoda od kojih su pojedini objavljeni za njegova života. Posthumno je 1967. godine objavljen tek jedan rukopis iz Malićeve osobne ostavštine *Slavni Jugosloveni u stranom svijetu*, u kojem Malić

⁵⁸ L. Veccia Vaglieri (1893–1989.), talijanska arabistica i islamologinja, profesorica na Orijentalnom univerzitetu u Napulju. *Apologia dell' Islamismo*, objavljena je 1925. godine u Rimu.

⁵⁹ Abd. Nametak, nav. dj., str. 115.

⁶⁰ I. Kemura, nav. dj., str. 103–104.

razmatra prisutnost i ulogu južnih Slavena u povijesnim civilizacijama.⁶¹

Vrijeme i događaji prekrili su sve tih davnih tridesetih godina XX st. započete inicijative, nedoumice a pogotovo uspomene. Danas se mnogi orijentalisti slažu da je Malić i kao osoba i kao znanstvenik nepravedno zaboravljen, pogotovo s obzirom na skromu povijest hrvatske orijentalistike. Čini se da ni njegova ostavština nije značajnije istraživana.

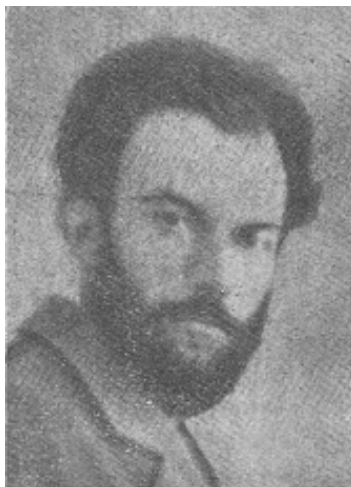
Malićevo mjesto u orijentalnoj filologiji

Teško je reći na koji bi način Malić utjecao na razvoj hrvatske orijentalistike da je bio sretnije sudbine i dužeg života. Da li bi katedra za orijentalistiku u Zagrebu bila osnovana ranije i ne bi ostala tih tridesetih i četrdesetih godina kao epizoda, samo na turskom jeziku i voditelju Orijentalne zbirke JAZU Alekseju Olesnickom? Poseban pojedinac, sa snažnom željom za putovanjima na Istok i vjerskim misionarskim djelovanjem među evropskim narodima,⁶² da li bi uopće ostao na ovim prostorima? U kojem bi se znanstvenom smjeru razvijao, prema islamologiji ili orijentalnoj filologiji? U trenutku njegove smrti svi su isticali njegov znanstveni žar, sistematičnost, učenost. Orijentalna filologija u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata značajno se razvijala, Sarajevo je postalo njeno središte. Od 70-ih godina XX st. do danas u svim relevantnim bibliografijama i pregledima jugoslavenske orijentalistike Malić je zbog svoje disertacije dostojno valoriziran.⁶³ U rasponu od više desetljeća Malić je jedan od tek nekoliko priznatih stručnjaka iranista (Bašagić, Handžić, Šabanović, Čehajić) koji su se bavili poviješću književnosti Bosne i Hercegovine na perzijskom

⁶¹ Vidjeti bilješku 25!

⁶² Abd. Nametak, nav. dj., str. 115. Nametak navodi da je Malić bio član berlinske misije ahmedijskog pokreta i budući misionar: „Gorio je od želje, da pribavi potrebna materijalna sredstva, pa da se baci svim žarom na misionarstvo... u kulturnim zemljama Evrope, a prvenstveno u reakcionarnoj katoličkoj Španiji.“

⁶³ B. Nurudinović, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1918–1945.*, Orijentalni institut, Posebna izdanja XIII, Sarajevo, 1986; Dž. Čehajić, „Izučavanje naše književnosti na persijskom jeziku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 39/1989, Sarajevo, 1990, str. 85–93; S. Milić, „Bibliografija radova o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima kod nas“, isto, str. 231–285; N. Filipović, „Književna baština bosanskih Muslimana na orijentalnim jezicima u svjetlu evropske orijentalistike“, isto, str. 153–162; M. Ćeman, *Bibliografija bošnjačke književnosti*, Sarajevo 1994, red. br. 4318, 8192, 7960; S. Balić, *Kultura Bošnjaka: muslimanska komponenta*, Zagreb, 1994, str. 86, 120, 179, 291.

Malić ranih 1930-ih godina u Parizu
(*Novi Behar*, Sarajevo, IX, 1935, br. 7-8)

jeziku. Kad se govori o hrvatskoj orijentalistici, tek od 90-ih godina XX st. djeluje Katedra za turkologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, dok iranistika ne postoji.

Uz nekoliko inozemnih referenci,⁶⁴ o značaju Malićeva djela najviše govori činjenica da je djelo jednog lokalnog pjesnika iz Mostara prevedeno na jedan evropski jezik i tako predstavljeno evropskoj kulturi još 1935. godine, gotovo četrdeset godina prije nego što je prevedeno na jezik sredine u kojoj je nastalo. Okić u svojoj recenziji te 1936. godine ističe kao posebnu vrijednost to što je u evropskim okvirima Malićeva studija nakon studije češkog orijentalista Jana Rypke o Sabitu Užičaninu jedino znanstveno djelo koje se bavilo ulogom južnih Slavena u književnoj povijesti Bliskog istoka. U prilog relevanciji Malićeva rada navodi se podatak da je prvo sljedeće monografsko izdanje (što je samo po sebi bila metodološka novost u orijentalistici Malićeva vremena) o jednom lokalnom pjesniku na nekom od evropskih jezika, rad orijentalistice Jasne Šamić *Divân de Kâ'imî*, objavljeno (opet) u Parizu 1986.

⁶⁴ Histoire littéraire (persane et turque), *Abstracta islamica*: extrait de la *Revue des études islamiques*, 5e serie, Paris 1936, str. A. 314 ; D. Bogdanović, *Edebiyyat-e farsi dar Yugoslavi* (Perzijska književnost u Jugoslaviji), Teheran, 1964; S. Balić, *Der Südslavische Anteil an der Prosaliteratur der Osmanen*, *Oesterreichische Osthefte*, VIII/no 6, Wien, 1966, str. 469–477; A. Popovic, *La littérature ottomane des Musulmans Yougoslaves: Essai de bibliographie Raisonnée*, 309–376, str. 354, red.br. 176, *Journal asiatique*, Tome CCLIX, Année 1971, Fascicules 3 et 4, Paris 1971.

godine, dakle pola stoljeća nakon Malićeve disertacije.⁶⁵ Prvi prijevod *Bulbulistana* na bosanski jezik, i općenito njegovo prvo sljedeće izdanje, dogodio se tek 1973. godine,⁶⁶ te su još kasnije, već u XXI st. uslijedila druga, među njima i kritička izdanja.⁶⁷ *Bulbulistan* kao posebno djelo nastalo u Bosni i Hercegovini i danas je predmetom značajnog interesa i u svakom njegovu sljedećem izdanju ili stručnom tekstu o njemu istakne se Malićev doprinos u povijesti obrade tog djela.

Sestra

Profesorica stranih jezika Nevenka Malić-Ramous (Imotski, 1899. – Rijeka, 1993.), bila je nešto mlađa Malićeva sestra, koja je brižno njegovala uspomenu na svog brata. Nazivala ga je zanesenjakom nauke.⁶⁸ Za razliku od brata Milivoja, doživjela je duboku starost. Imala je dugi profesorski staž, tipičnu građansku prosvjetnu karijeru. Bila je društveno uključena i angažirana. Sudjelovala je u antifašističkom pokretu, a neposredno poslije rata radila je u gradskoj upravi i prosvjeti, između ostalog i kao upraviteljica Pionirskog kazališta u Rijeci. Bila je u braku s Osvaldom Ramousom, riječkim intelektualcem, književnikom

⁶⁵ N. Filipović, „Književna baština bosanskih muslimana na orijentalnim jezicima u svjetlu evropske orijentalistike“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 39/1989, Sarajevo 1990, str. 160.

⁶⁶ Fevzi Mostarac, *Bulbulistan* (prijevod, uvod i komentari Dž. Čehajić), Sarajevo, 1973. D. Tanasković u prikazu Čehajićeva prijevoda (*Persijski slavuj u našem gaju, Mostovi*, 5/19, Beograd 1974, str. 247, 248) značajno se osvrće i na Malićevu studiju i na Bajraktarevićevu recenziju iste (vidjeti bilj. 56).

⁶⁷ Fevzi Mostarac, *Bulbulistan* (prijevod Dž. Čehajić, stilizacija Dž. Latić), Kulturni centar Ambasade I. R. Iran Sarajevo, 2003; Fevzi Mostarac, *Bulbulistan* (prijevod Dž. Čehajić, stilizacija Dž. Latić), Kulturni centar Ambasade I. R. Iran, Sarajevo, 2011; Fouzī Mostārī, *Bolboleštān*, Be tashīh-e doktor ‘Esmat Xo’einī, Rāyzanī-ye farhangī-ye Ğomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān dar Sārāyewo, Sārāyewo 1390/2011; N. Karahalilović, *Kritičko izdanje djela Perivoj slavuja (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu (e-izdanje), Sarajevo, 2014. Karahalilović je prema mišljenjima recenzenata (I. Bušatlić, S. Bakšić) otklonio slabosti i nedostatke svih prethodnih. Između ostalog, u njegovu radu prvi put doista se kritički i temeljito prikazuju i propituju Malićeve teze o *Bulbulistanu*.

⁶⁸ Privatni arhiv Malić-Rossi, Pismo Nevenke Malić-Ramous Malićevoj kćerki Jeleni Tušenki Šonje i njenu suprugu Juri Šonji, 12. 1. 1983. Pismo je poslano uz enciklopedijsku bilješku o Maliću, koju je njegova sestra priredila, ali ta bilješka nije pronađena ni u jednom zagrebačkom leksikografskom izdanju iz 1980-ih godina.

talijanskog kulturnog kruga, potpuno posvećena njegovu radu.

Nevenka je bila osoba u porodici kojoj su se obraćali Malićevi prijatelji i saradnici. Po njenim riječima,⁶⁹ razmjenjivala je pisma i s Nametkom i s Okićem, smatrala ih je vjerodostojnim svjedocima. Dok je Nametka smatrala Malićevim intimnim prijateljem, prema Okiću je, iako je cijenila njegov tekst o Maliću, ipak zadržala izvjesnu sumnju zbog njihova krajnje suprotnog iskaza o Malićevu rukopisu *Zašto sam prešao na islam*.⁷⁰ Ponudu da se Malićeva ostavština preda Gazi Husrev-begovoj biblioteci dobila je od Muhameda Hadžijahića,⁷¹ koji je jednom prilikom došao u Rijeku s molbom da mu posudi Malićev rukopis *Slavni Jugosloveni u stranom svijetu*. Osim što je brinula o rukopisnoj ostavštini svoga brata, svojom ulogom u porodici povezala je razdvojene dijelove njegova ličnog i porodičnog života. Uz svoju majku brinula se i podigla Malićevu kćer Jelenu Tušenku, koja je 1939. godine posredovanjem humanitarne organizacije iz Davosa, gdje je bila sklonjena, stigla na Sušak očevoj porodici. Malićeva supruga Noemie stradala je u holokaustu. Jelena Tušenka Malić, udana Šonje (Nica, 1933. - Zagreb, 1984.) od najranijeg djetinstva odgajana je višejezično i bila okružena pričama što je odredilo njezin profesionalni izbor, pa je bila profesorica francuskog i talijanskog jezika, radijska novinarka u kulturi. Posthumno su objavljene njene priče za djecu. Malići, Nevenka pogotovo, održavali su odnose i s Malićevom prvom suprugom Franjicom Svetličić. Povezali su njegovu djecu, sina Milivoja, ekonomista, (Ravna Gora, 1922. – kraj 60-ih godina XX st.) i Jelenu Tušenku, koji su bili bliski sve do svojih također preranih smrti.

Malić je za svog dugog izbivanja bio stalno u kontaktu sa sestrama i bratom Matom. U pismima najmlađoj sestri Marici Rossi Milivoj opisuje kroza šta sve prolazi, otvoren je, iskren, emotivan. Malići su ga podržavali, pisali mu. S posebnim odnosom prema majci Ildi, Malić je uvijek nježno pozdravlja i pokušava je zaštititi od loših vijesti o sebi. Porodica se ponosila i učinila je sve da odbrani njegov izbor, kad je to bilo potrebno.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto. Nametak je govorio o velikoj bilježnici koju je vidio u Parizu, formata kao *Novi Behar* 300–350 strana, dok je Okić apodiktički tvrdio da bilježnica nije postojala.

⁷¹ M. Hadžijahić (1918–1986.), pravnik, politički historičar, javno djeluje već 30-ih godina XX st.

Nedavno su posmrtni ostaci Milivoja Mirze A. Malića i članova njegove porodice prebačeni s trsatskog groblja na groblje Kozala u grobnicu porodice Malićeve sestre Marice Rossi.

Za mnoge od nas susret s Malićem bio je nenadan, otkriće. Mnoge je začudio, impresionirao, za njegova života i kasnije. Mnogi ga vjerovatno i nisu shvaćali. Primarno, njegova motivacija dolazila je iz intelektualnih i duhovnih potreba i oko njega dovoljno slobode da istražuje i uči, da strasno probija konvencije. Za naše prilike neobična, ovakva životna priča u Evropi dvadesetih godina XX st. možda i nije bila takva rijetkost. Mnogo toga ostaje za istraživanje, neki dijelovi ostat će vjerovatno trajno pokriveni prošlošću. U svakom slučaju, tom orijentalistu sa Sušaka, kako su ga znali nazivati, treba se približiti iz perspektive njegova vremena. Danas, stoljeće nakon, susret s Malićem u našoj sredini ne samo da iznosi na svjetlo dana jednu ličnu i porodičnu historiju već povezuje, otvara pogled i može pobuditi interes za Istok, za teme, kulture i znanstvena područja koja nam stjecajem historijskih i kulturnih okolnosti u gradu Rijeci nisu bili previše poznati.

Izvori

- Arhivi i knjižnice:
- Privatni arhiv Malić-Rossi
- Državni arhiv u Rijeci
- Hrvatski državni arhiv
- Državni arhiv u Zagrebu
- Državni arhiv u Splitu
- Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
- Arhiv HAZU
- Pismohrana Ekonomskog fakulteta u Zagrebu
- Pismohrana Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci
- Matični ured Medveščak
- Arhiv Bosne i Hercegovine
- Historijski arhiv u Sarajevu
- Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

- Orijentalni institut u Sarajevu
- Bošnjački institut

Literatura:

- F. Bajraktarević, „Milivoj Malić, docteur de l'Université de Paris, diplômé de l'Ecole Nationale des Langues Orientales vivantes a Paris: Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane - Librairie L. Rodstein, Paris (Ve), 1935, (189 str. 80)“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVI, sv. 2 (1936), Beograd 1936.
- S. Balić, *Kultura Bošnjaka: muslimanska komponenta*, Zagreb, 1994.
- Z. Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu: doba utemeljenja*, Zagreb, 2007.
- *Hrvatska književna enciklopedija*, Gl-Ma, Zagreb, 2010.
- N. Karahalilović, *Kritičko izdanje djela Perivoj slavuja (Bolbolestan) autora Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu (e-izdanje), Sarajevo, 2014.
- I. Kemura, „Malićeva kolekcija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knj. 1, Sarajevo, 1972.
- Abd. Nametak, „Merhum Dr. Mirza Abdurrahman M. Malić“, *Novi Behar*, god. IX (1935/36), br. 7-8, Sarajevo, 1935.
- Al. Nametak, *Sarajevske uspomene*, Zagreb, 1997.
- M. T. Okić, „Dr. Mirza A. Malić (Uz godišnjicu njegove smrti)“, *Gajret*, XVII/II, Sarajevo, 1936.
- Š. Omerbašić, *Islam i Muslimani u Hrvatskoj*, Zagreb, 1999.
- *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 39/1989, Sarajevo, 1990.
- D. Tanasković, *Persijski slavuj u našem gaju, Mostovi*, 5/19, Beograd, 1974.

Milivoj Mirza Abdurahman Malić: Two silent anniversaries

Summary

The paper is based on research of archival, bibliographical and oral sources on a Croatian Orientalist Milivoj Mirza A. Malić (1897-1935), conducted during 2013 and 2014. His life and professional choice took him far away from Sušak, the town of his early youth, to which he returned after being absent for a long time and passed away after long illness, still quite young. He was born in Imotski; spent his youth days in Sušak; lived and worked in Zagreb, Spain and France. Since oriental philosophy was not

much developed in Croatia at the time, his work and scientific interest was valorized elsewhere, primarily in Bosnia and Herzegovina, more than in Croatia, and such was the memory of his persona. Although, at the moment of his death, in 1935, many newspapers wrote of him as an expert Orientalist and doctoral dissertation *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane* (Librairie L. Rodstein, Paris, 1935), which heralded an important scientific potential, it is sad that, outside his family, the Malićs of Rijeka, he was almost unknown in Croatia. Apart from his intimate circle, he is remembered as a prominent member by the Islamic religious community, which he joined as Mirza Abdurahman. The article provides information on Malić, available in various archives in Croatia and Bosnia and Herzegovina, libraries of Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia as well as in private family archive of the Malić-Rossi family.

Family members and friends provide particularly valuable oral testimonies. Malić's personal fund in Gazi Husrev-bey's library of Sarajevo was temporarily unavailable due to technical reasons, so information personal details in this text are based only on biographical sources. By this moment, the author has not researched him personally.

Key words: 20th century, biography, Rijeka (Croatia), Europe, Islam, Oriental studies, Iran studies, history of Ottoman literature, cultural history in Croatia and Bosnia and Herzegovina, history of the Islamic community in Croatia.